

خانه تاجر معروف مشهدی

بسیاری از خانه های قدیمی اطراف یا تخریب شده اند یا پشت برج ها و مجتمع ها گم شده اند. بالای دیوارهای آجری و درهای چوبی شاه نشین خانه توکلی، پنجره های فلزی ساختمان جدیدی دیده می شود که نه نشانی از سکنه دارد و نه رنگی از زندگی؛ تضادی که گویی در هر وجه از این منطقه دیده می شود. کارشناسان میراث فرهنگی، خانه توکلی را یکی از نمونه های شاخص معماری اواخر قاجار در مشهد می دانند؛ بنایی که گرچه در گذشته بزرگ تر بوده و ضلع جنوبی اش در دهه ۳۰ تخریب شده است، هنوز هم در دو طبقه می توان بخش تابستان نشین و زمستان نشین آن را دید. روی تابلو ورودی نوشته شده است: «خانه تاریخی توکلی به سفارش آقای کشمشیان در دوره قاجار و در زمان سلطنت مظفرالدین شاه در محله پایین خیابان مشهد ساخته شد. این محله به دلیل وجود تیمچه ها، سراها و کاروان سراها، یکی از محلات مهم تجاری و اقتصادی مشهد به شمار می رفته است. بنای خانه تا دوره پهلوی اول محل سکونت کشمشیان، تاجر خوش نام خشکیار بود. آقای توکلی آخرین مالک خانه بود و به همین خاطر خانه به نام او ثبت و مشهور شده است.

اما این خانه تاریخی تا دهه ۸۰ کاربری مسکونی داشته و از سال ۱۳۹۱ با مرمت و بازسازی شرکت عمران و مسکن سازان ثامن احیا شده است. این بنا یازدهم مرداد سال ۱۳۸۴ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده که نشان دهنده اهمیت تاریخی و فرهنگی آن است.

میراث قاجار در کشمشکش احیا و اجاره

پیمانکار جدید خانه که دوسه هفته پیش اینجارا به مدت سه سال اجاره کرده است، قصد دارد خانه را از فضای بسته کنونی دیوار و دو به مکانی زنده برای حضور مردم تبدیل کند. سید مهدی اسحاقی می گوید: هدف ما این است که خانه دیده شود. مردم بیایند، بنشینند، چای بخورند و تاریخ را لمس کنند. قرار نیست بنارا مدرن کنیم، بلکه می خواهیم با حفظ اصالت، زندگی را دوباره در آن جاری کنیم. شاهین برجسته ثانی، یکی از استادان بزرگ هنر ایران و کاتب دومین قرآن بزرگ پارچه ای جهان، قرار است برای طراحی نقاشی های دیواری به خانه بیاید. ایده ما این است که دیوارهای حیاط فقط بازسازی نشوند، بلکه روایتگر تاریخ و فرهنگ باشند.

دیوارهای بلند و سیمانی ساختمان های تازه ساز، در کنار نمای آجری و ارسی های چوبی خانه ای که هنوز سر پامانده است، تصویری دوگانه از مشهد امروز و دیروز می سازد. برای همین، حفظ حال و هوای سنتی خانه نیز دغدغه اصلی است. اسحاقی تأکید می کند که هیچ تغییری بدون هماهنگی انجام نخواهد شد؛ می خواهیم همان ارسی بزرگ که مهم ترین جنبه این خانه است، وسط اتاق بماند؛ همان پنجره های چوبی، همان سایه درختان، فقط می خواهیم مردم دوباره از کنارشان عبور کنند.

حافظ هویت و قدمت

چیزی که این روزها در خانه توکلی جریان دارد، فراتر از بازسازی دیوارهاست؛ تلاشی برای پیوند میان گذشته و اکنون، میان آرامش خانه های قاجاری و هیاهوی شهر امروز مشهد است؛ خانه ای که در دل بافت ثامن پنهان شده است، اما دوباره دیده می شود. خانه هایی شبیه این، حافظ حلقه محله اند. اگر آن ها را از دست بدهیم، فقط یک ساختمان نمی میرد، بلکه بخشی از هویت شهری از بین می رود.

خانه ۱۲۰ ساله محله پایین خیابان
هنوز رنگ و روی عصر قاجار را دارد

ارسی های قصه گو در خانه توکلی

سمیرا شاهیان | در کوچه های

باریک و پیچ در پیچ خیابان شهید نواب صفوی، هنوز خانه ای نفس می کشد که با ارسی های قاجاری، آجر چینی های زیبا و ساختمان قرینه بی نقصش در میان خانه های تاریخی مشهد شاخص است.

خانه توکلی در خیابان شهید نواب صفوی ۷،

کوچه عسکریه، روبه روی یکی از مجتمع های تجاری تازه ساز قرار گرفته؛ در دل بافتی که به گفته کارشناسان میراث فرهنگی، جزو محله های کهن مشهد است؛ بافتی که در آن، می توان سکوت تاریخ و صدای موتورسیکلت را با هم شنید و این تضاد میان کهنه و نو، نخستین چیزی است که هر رهگذری در این کوچه حس می کند.

ارسی های چوبی و حیاط اندرونی

خانه حدود دو بیست متر مربع بنا دارد و به گفته حامد طهماسبی، مدیر پیشین آن، از اندک خانه های باقی مانده ای است که هنوز ساختار سه دری و پنج دری خود را حفظ کرده است. ارسی های خانه، همان درهای چوبی با شیشه های رنگی که به بالا و پایین می روند و روزگاری مرز میان اندرونی و بیرونی خانه ها بودند، مهم ترین جلوه این بنا به شمار می آیند؛ درهای سه تکه ای که وقتی پایین می آیند، دیوار می شوند و وقتی بالا می روند، نور را به اتاق می پاشند.

در طبقه بالا یعنی فضای شاه نشین، جایی که تصاویر بزرگان مشهد را به دیوار زده اند و سرای سرآمدان نام دارد، در محفظه ای شیشه ای و بزرگ یک قرآن تاریخی نگهداری می شود؛ قرآن اهداپی که به گفته مدیر پیشین بنا، سال ها پیش یکی از اهالی محله وقف این خانه تاریخی کرده است.

در روز تهیه گزارش، حیاط خانه حال و هوایی زنده دارد. گلدان های شمعدانی لبه پله های آجری، چند درخت کهن سال در باغچه میانی و دو چرخه ای قدیمی که به نظر می رسد پس از بازسازی به حیاط اضافه شده است، هر یک نشانی از تلاش برای پیوند تاریخ با زندگی امروزند. تصویر حوض آبی کوچک در وسط حیاط، با چهلچهره گنجشک هادر هم می آمیزد و سکوت سنگین ساختمان های بی هویت مجاور را می شکند. تعدادی بازدیدکننده در حیاط خانه قدم می زنند، از حجره ها عکس

می گیرند و روی نیمکت کنار حوض

می نشینند. تابی هم که به

یکی از درختان بسته شده،

کودکی را سرگرم کرده و در

گوشه ای دیگر، جوانی در

حال عکاسی از شیشه های

رنگی ارسی هاست. همه چیز

در سکونی دل انگیز جریان

دارد.

گذر از در چوبی...

از زیر تابلو ورودی خانه، کتیبه کاشیکاری شده ای که روی آن «وان یکاد، نوشته شده است، عبور می کنیم و داخل می رویم. وقتی از در چوبی قدیمی ورودی خانه توکلی عبور می کنید، فطر چوب و صدای کوبه در، شما را بی درنگ به دوره قاجار می برد. این ورودی نه فقط گذرگاهی به حیاط و اتاق های خانه، بلکه فضایی است برای گشتن در هنر؛ بازارچه ای کوچک و موزه ای جمع و جور که دیوارهایش میزبان ۷ هزار سفال مشهد است. بسیاری از این سفال ها که به دوره های ایلخانی، سلجوقی و صفوی مربوط می شوند، شکسته اند یا ترک برداشته اند و روی برخی خاک نشسته است و نشان می دهد مدت ها کسی سراغشان نیامده است.

روبه روی این بخش، تصاویر پیش و پس از بازسازی خانه روی دیوار نصب شده است و تابلو هایی هم توضیحاتی از جنبه های تاریخی بنا ارائه می دهند. این خانه که سال ۱۳۹۱ مرمت شد، بعد از داروغه دومین خانه احیا شده مشهد است. پیش از ورود باید مبلغی برای بازدید پرداخت کنید. این مسیر به بازدیدکننده اجازه می دهد هم تاریخ خانه را لمس کند و هم از تلاش های فرهنگی و مرمتی که در سال های اخیر انجام شده است، تجربه ای ملموس داشته باشد.

